

Joanna Maj

(Uniwersytet Łódzki)

OD KONFLIKTU DO WSPÓŁPRACY – WSPÓŁCZESNE RELACJE CHIŃSKO-INDYJSKIE

Chiny i Indie ze względu na wielkość swych terytoriów i liczbę ludności zajmują ważne miejsce wśród państw azjatyckich. Potencjał ekonomiczny i wojskowy, jakim dysponują Indie i Chiny, oraz aktywna polityka zagraniczna pozwalały tym państwom na odgrywanie istotnej roli w kształtowaniu stosunków międzynarodowych na kontynencie, a często również w wymiarze globalnym. Odkąd na arenie międzynarodowej pojawiły się niepodległe Indie (1947 r.) i Chińska Republika Ludowa (1949 r.), aż do czasów współczesnych wzajemne relacje tych państw przechodziły najrozmaitsze stadia, a zagadnienie to – w polityce ChRL oraz Indii – stanowiło sprawę kluczową¹. W celu określenia czynników, które wpływały na kształtowanie się relacji indyjsko-chińskich należy przeanalizować kilka zasadniczych aspektów.

Spośród czynników kształtujących wzajemne relacje, na plan pierwszy wysuwa się potencjał naturalny i ludnościowy obu państw i związane z tym aspiracje przywódców indyjskich i chińskich do odgrywania znaczącej roli, a w efekcie rywalizacja indyjsko-chińska o przywództwo w Trzecim Świecie. W okresie zimnej wojny nie bez znaczenia dla polityki obu państw był czynnik złożoności sytuacji międzynarodowej, tj. antagonizm chińsko-amerykański² i chińsko-radziecki. W okresie postzimnowojennym czynnik amerykański również wpływał na kształt stosunków chińsko-indyjskich, podobnie jak współpraca indyjsko-japońska w polityce międzynarodowej. Klimat stosunków między obydwoma państwami wynika również z ich sytuacji wewnętrznej.

¹ Zagadnienie stosunków chińsko-indyjskich rozpatrują szeroko: J. Rowland, *A History of Sino-Indian Relations. Hostile Co-existence*, Princeton–New Jersey–Toronto–London 1967; J. Graver, *Protracted Contest. Sino-Indian Rivalry in the Twentieth Century*, Washington 2001; W. P. Singh, J. Yuan, *China and India. Cooperation or Conflict?*, Boulder 2003.

² Więcej na temat polityki amerykańskiej wobec Chińskiej Republiki Ludowej: S. Pałlak, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Chin*, Warszawa 1973.

Oprócz rywalizacji na szeroko rozumianej arenie międzynarodowej, dla rozwoju stosunków indyjsko-chińskich najistotniejsze znaczenie miały obiektywne sprzeczności w polityce zagranicznej w regionie oraz sposób, w jaki te sprzeczności były interpretowane przez Pekin i New Delhi. Interesy chińskie i indyjskie kolidowały ze sobą przede wszystkim na płaszczyźnie międzynarodowego bezpieczeństwa w regionie himalajskim. Bezpieczeństwo to naruszone było przez odmienną interpretację granic, jak również przez politykę względem sąsiadów: Birmy, Nepalu, Buthanu i Sikkimu. W wymienionych państwach Indie i Chiny miały historycznie ustalone wpływy oraz interesy. Jedną z metod osłabiania Indii w rejonie himalajskim było wspieranie przez Pekin dążeń separatystycznych tych państw, mające wymiar ideologiczny i materialny.

Ogromny wpływ na kształt stosunków chińsko-indyjskich wywarło zbliżenie chińsko-pakistańskie, zapoczątkowane w 1963 r., którego spoiwem stała się rywalizacja obu państw z Indiami³. W okresie formowania się tych stosunków jednak to Indie były stroną aktywniejszą. Władze indyjskie uważały, że należy podtrzymywać tysiącletnią tradycję pokojowych stosunków z Chinami, która wynikała przede wszystkim z istnienia naturalnej granicy himalajskiej, uniemożliwiającej ekspansję militarną.

Istotnym aspektem było również pozytywne nastawienie wielu polityków oraz inteligencji indyjskiej do chińskiego ruchu rewolucyjnego. Zdaniem premiera indyjskiego Jawaharlala Nehru, Indie i Chiny powinny być równorzędnymi partnerami na forum międzynarodowym. Tak zwana, doktryna współdziałania wyzwolonych państw Azji była akceptowana przez zdecydowaną większość sił politycznych w indyjskim parlamencie. Lata pięćdziesiąte XX w. w kontaktach chińsko-indyjskich stanowiły okres współpracy na forum międzynarodowym i w kontaktach dwustronnych o podłożu politycznym, gospodarczym i kulturalnym. Rząd indyjski udzielał wsparcia ChRL w aspiracjach związanych z przystąpieniem do ONZ, w czasie konfliktu koreańskiego (1950–1953) strona indyjska ponownie udzieliła politycznego wsparcia Chinom⁴.

Aby nie komplikować stosunków indyjsko-chińskich, Indie zrezygnowały z tradycyjnej polityki poparcia dążeń niepodległościowych Tybetu. W listopadzie 1950 r. rząd indyjski uznał suwerenne prawo ChRL do utrwalenia wpływów w Tybecie, zaś 29 kwietnia 1954 r.⁵ podpisano porozumienie chińsko-indyjskie

³ Po wojnie chińsko-indyjskiej z 1962 r. oba rządy postrzegały stosunki dwustronne priorytetowo z pobudek strategicznych. Chiny dwukrotnie popierały Pakistan w wojnie z Indiami – w 1965 i 1971 r. i nawiązały stosunki z Bangladeszem dopiero w 1975 r. Sojusz chińsko-pakistański wzmocniony został po przeprowadzeniu testów z bronią atomową przez Indie i Pakistan w 1998 r. Wówczas Chiny opowiedziały się po stronie Pakistanu, oskarżając Indie o wywołanie nuklearnego wyścigu zbrojeń.

⁴ J. Ma j, *Ewolucja stosunków chińsko-indyjskich w latach pięćdziesiątych XX wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2008, Folia historica 82, s. 149–172.

⁵ Por.: „Zbiór Dokumentów” 1954, nr 5, s. 1153–1198.

w tej sprawie. Wskazana kwestia stała się impulsem do określenia pięciu podstawowych zasad dobrosąsiedzkich stosunków między obydwoma państwami, takich jak:

- poszanowanie dla suwerenności i integralności terytorialnej
- rozwiązywanie sporów na drodze dyplomatycznej
- nieingerencja w sprawy wewnętrzne
- równe i wzajemnie korzystne stosunki
- pokojowe współistnienie.

Realnym przejawem współpracy indyjsko-chińskiej na arenie międzynarodowej było ustalenie wspólnej koncepcji utworzenia w rejonie Azji „strefy pokoju”, którą lansowano w polityce tych krajów w latach 1954–1957. Powyższa inicjatywa zakładała unikanie konfliktów państw azjatyckich na drodze konsultacji i wspólnych wysiłków dyplomatycznych, wspieranych również udziałem krajów spoza kontynentu azjatyckiego⁶. Jednak już w drugiej połowie lat pięćdziesiątych pojawiły się przesłanki współrywalizacji Pekinu i New Delhi. Świadczyć o tym może przebieg kongresu politycznego krajów Afryki i Azji w Bandungu (18–29 kwietnia w 1955 r.). Ujawnił się wówczas, niepokojący ze względów międzynarodowych, aspekt rywalizacji chińsko-indyjskich o przywództwo w Trzecim Świecie⁷.

Na kształt relacji bilateralnych wpłynęła kwestia nieuregulowanej linii granicznej. Ówczesne spory graniczne między Indiami a Chinami były w znacznej mierze pozostałością brytyjskiej polityki kolonialnej⁸. W sierpniu 1947 r., kiedy Indie i Pakistan przejmowały suwerenną władzę po ustąpieniu rządów brytyjskich, północna granica tego obszaru nie była jeszcze na całej linii określona. Dostępne mapy i dokumenty nie dostarczały ścisłych wskazówek dotyczących kształtu granicy chińsko-indyjskiej, w szczególności na trudno dostępnych terenach. Skomplikowana sytuacja uwidoczniła się najbardziej na odcinku zachodnim w Ladakh oraz na wschodnim krańcu Indii, zwanym North-East Frontier Agency (NEFA). Kwestią sporną była również przynależność kilku małych regionów w tzw. środkowym sektorze granicy. W wersji indyjskiej granica w Himalajach miała długość 3,5 tys. kilometrów, natomiast Chińczycy szacowali ją na 2–2,5 tys. kilometrów⁹.

⁶ J. Nehru, *Odkrycie Indii*, Warszawa 1957, s. 54.

⁷ *Bandung, konferencja Krajów Azji i Afryki (18–24 kwietnia 1955). Dokumenty i materiały*, Warszawa 1955; O. A. Amer, *China and the Afro-Asian Peoples Solidarity Organization 1958–1967*, Gèneve 1972, s. 58–83.

⁸ Umocniając swą pozycję w rejonie Dalekiego Wschodu, Wielka Brytania dążyła do zabezpieczenia imperium przed wpływami obcych mocarstw, w szczególności Cesarstwa Rosyjskiego. Intencją rządu brytyjskiego było zagwarantowanie przebiegu północnej granicy Indii wzdłuż grzbietów Himalajów. Stanowiłoby to solidną gwarancję bezpieczeństwa przed przenikaniem niepożądanych czynników zewnętrznych w głąb brytyjskiego dominium.

⁹ M. Ławacz, B. Wizymirska, *Rywalizacja indyjsko-chińska i jej wpływ na sytuację polityczną w Azji*, Warszawa 1987, s. 21.

Rząd premiera J. Nehru zakładał, że Indie zachowają granicę himalajską odziedziczoną po imperium brytyjskim, jednak wojna domowa w latach 1946–1949 umożliwiła Indiom poczynienie pierwszych kroków administracyjnych w tym regionie. Administracja indyjska nie mogła lekceważyć faktu, że mapy publikowane przez ChRL w latach 1950–1954 wskazywały na uznanie przez Chiny za ich obszar terytoriów, które w brytyjskich, a następnie indyjskich dokumentach figurowały jako należące do Imperium Brytyjskiego i jego spadkobiercy – Unii Indyjskiej. Wspomniane chińskie mapy budziły niepokój wśród indyjskich przywódców, natomiast od 1958 r. zaczęły niepokoić coraz szersze kręgi indyjskiej opinii publicznej. Istotnym momentem, który zaostrzył konflikt między sąsiadami, była kolejna publikacja chińskiej wersji przebiegu granicy, zamieszczona w „China Pictoria” w lipcu 1958 r.¹⁰ Prócz tego strona indyjska dowiedziała się o budowie przez Chińczyków drogi w Aksai Chin, uznawanego w New Delhi za część kraju Ladach. Władze indyjskie poczuły się zobligowane do ustalenia zasięgu swej kontroli, co doprowadziło do rozmieszczenia wojsk na terenach, które uważano za integralnie i nierozzerwalnie związane z Indiami. Podobne działania podjęła strona chińska. W związku z tym w sierpniu 1959 r. doszło do incydentu zbrojnego w Longju. Dopiero wówczas sporom granicznym nadano publiczny i oficjalny wyraz. We wrześniu 1959 r. premier J. Nehru przedstawił teksty not chińsko-indyjskich, dotyczące spornych terytoriów. Starcia zbrojne w regionach przygranicznych stawały się coraz częstsze. Począwszy od października 1960 do połowy 1961 r. konflikt graniczny przybrał ponownie na sile. Pod naciskiem opinii publicznej Indie zdecydowały się przystąpić do realizacji koncepcji znanej w literaturze przedmiotu pod nazwą *Forward Policy* – polityki parcia naprzód. Kurs ten miał na celu uwydatnienie obecności indyjskiej na spornych terytoriach. Zamierzano dokonać tego poprzez zagęszczanie sieci posterunków granicznych oraz intensyfikację działań patrolowych¹¹.

Fakt istnienia granicznych rozbieżności nie musiał doprowadzić do konfliktu zbrojnego między Chinami a Indiami, bowiem tereny sporne w zasadzie nie miały żadnego znaczenia ekonomicznego. Spór graniczny stał się pretekstem w rozgrywce o hegemonię w Azji, a lata sześćdziesiąte XX w. to okres, w którym rywalizacja ta przybrała agresywną postać i w takim charakterze rzutowała na oblicze polityczne kolejnych dekad. W konsekwencji spór doprowadził do eskalacji zbrojnej w październiku 1962 r. Wojna, chociaż krótkotrwała (20 października – 21 listopada 1962 r.), wpłynęła na kształt relacji chińsko-indyjskich w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Pod względem militarnym zwycięstwo Chin było niepodważalne. Jednak ku zaskoczeniu władz indyjskich Pekin nie wykorzystał sukcesów wojskowych, ogłaszając jednostronne zawiesze-

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ S. A. Hoffman, *India and the China Crisis*, Barkley 1990, s. 23.

nie broni, by następnie rozpocząć ewakuację swych wojsk z NEFA, gdzie Indie w marcu 1963 r. przywróciły administrację cywilno-wojskową¹².

Wojna z Chinami osłabiła pozycję Indii w regionie – odtąd ChRL zdecydowanie wspierała Pakistan w jego antyindyjskich działaniach. Należy jednak podkreślić, że poczucie zagrożenia ze strony Chin spowodowało wkroczenie Indii na drogę rozbudowy i modernizacji sił zbrojnych, m.in. dzięki pomocy, zarówno amerykańskiej, jak i radzieckiej¹³.

Stosunki dyplomatyczne chińsko-indyjskie, zerwane podczas konfliktu zbrojnego, zostały przywrócone dopiero w 1976 r. Pierwszym krokiem do nawiązania nowych relacji była próba uregulowania spornych kwestii granicznych. Drogę do wspólnych rozmów w tym zakresie otworzyła w czerwcu 1981 r. wizyta w Indiach minister spraw zagranicznych ChRL Huang Hua. W grudniu 1981 r. rozpoczęto w Pekinie negocjacje. Jednak mimo podjętych kroków dyplomatycznych, w czerwcu 1986 r. doszło do sporu o położenie doliny Sumdorong Chu względem linii McMahona, po czym obie strony zmobilizowały w tym rejonie liczne siły zbrojne, stając ponownie o krok od wojny. Napięcie wzmogła też decyzja rządu indyjskiego (grudzień 1986 r.), sankcjonująca powstanie stanu Arunachal Pradesh na obszarze stanowiącym przedmiot roszczeń chińskich we wschodnim sektorze granicznym (NEFA). Sytuacja uspokoiła się w maju 1987 r.

Przejawem ocieplenia stosunków dwustronnych i utrzymania atmosfery dialogu była wizyta premiera Indii Rajiva Gandhiego w Chinach w grudniu 1988 r. Należy zaznaczyć, że była to pierwsza wizyta na tym szczeblu od 1954 r.¹⁴ Rajiv Gandhi, podejmując decyzję wyjazdu do Pekinu, musiał mieć na względzie atmosferę polityczną panującą w indyjskim parlamencie. Należy pamiętać, że w listopadzie 1962 r. parlament Indii wydał rezolucję, która wyznaczała kierunek indyjskiej polityki wobec ChRL: „Nie zostaną naprawione stosunki chińsko-indyjskie, dopóki Indie nie odzyskają każdego centymetra swej ziemi świętej”. Jednak w listopadzie 1988 r. Indyjski Kongres Narodowy, który w tym czasie dysponował większością w parlamencie wezwał rząd do realizacji polityki zagranicznej względem Chin w duchu „poszukiwania pokojowych negocjacji w oparciu o wspólny interes obu państw”. Ponadto już wcześniej rządząca Janata Party,

¹² Wojnę chińsko-indyjską z 1962 opisuje P. B. S i n h a, A. A. A t h a l e, *History of The Conflict with China, 1962*, Government of India 1994; L. X u e c h e n g, *The Sino-Indian Broder Dispute and Sino-Indian Relations*, Lanham 1994.

¹³ Pomoc amerykańska była realizowana w czasie wojny chińsko-indyjskiej, kiedy Stany Zjednoczone przy użyciu mostu powietrznego dostarczały Indiom transporty broni. Po zakończeniu wojny chińsko-indyjskiej Waszyngton utrzymywał pomoc wojskową i gospodarczą dla New Delhi. Równocześnie rząd indyjski korzystał z pomocy militarnej ZSRR, zakupując od Moskwy nowoczesną broń, w tym samoloty Mig-21. R. M c M a h o n, *The Cold War on the Periphery: The Unites States, India and Pakistan*, New York 1994, s. 274–276.

¹⁴ Pierwsza wizyta premiera Indii J. Nehru w Pekinie miała miejsce w październiku 1954 r. „Zbiór Dokumentów” 1954, nr 10, s. 2773–2807.

w lutym 1979 r. podjęła inicjatywę na rzecz budowania pokoju z Chinami, przeprowadzając serię ośmiorundowych rozmów indyjsko-chińskich, które w 1981 r. umożliwiły wizytę ministra spraw zagranicznych ChRL Huang Hua w New Delhi.

Wizyta Rajiva Gandhiego w Pekinie otworzyła przede wszystkim drogę do dialogu w kwestii regulacji linii granicznej. Uzgodniono powołanie wspólnej grupy roboczej ds. sporu granicznego, która zebrała się po raz pierwszy w lipcu 1989 r. Ponadto spotkanie to również miało wymiar gospodarczy – powołano wówczas Wspólną Grupę ds. Współpracy Gospodarczej, Handlu, Nauki i Technologii¹⁵. Oprócz zbliżenia polityczno-gospodarczego, wizyta Rajiva Gandhiego otworzyła także możliwości bezpośredniej współpracy w wymiarze wojskowym, od konfliktu chińsko-indyjskiego z 1962 r. całkowicie zaniechanej¹⁶. Do pierwszej wymiany chińsko-indyjskiej na szczeblu wojskowym doszło w latach 1990 i 1992. Uczestniczyli w niej wyżsi urzędnicy wywodzący się z kręgów Collegue Obrony Narodowej (New Delhi) i Akademii Obrony Narodowej (Pekin). Następnym krokiem były wizyty ministrów obrony obu państw z lipca 1992 r. Z kolei w lipcu 1994 r. i marcu 1996 r. indyjski szef sztabu armii, generał B. C. Joshi oraz szef marynarki Indii (Naval Staff) admirał V. S. Shekhawat wizytowali wybrane obiekty obronne na obszarze Chin. Współpraca wojskowa pomiędzy Indiami i ChRL była kontynuowana w następnych latach. W grudniu 2007 r. w chińskiej prowincji Yunnan odbyły się pierwsze wspólne ćwiczenia wojskowe, poświęcone zwalczaniu „trzech wrogów”, tj. terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu; kolejne takie ćwiczenia miały miejsce w grudniu 2008 r. w indyjskim Belgaum. Działania te zwiększyły przejrzystość stosunków między dwoma armiami i przyczyniły się do budowania wzajemnego zaufania¹⁷.

Niewątpliwie kluczową kwestią wpływającą na kształt relacji chińsko-indyjskich była nierozwiązana sprawa przebiegu granicy himalajskiej. Kontynuacją rozmów z grudnia 1988 r. była wizyta premiera Indii Narasimhy Rao w Pekinie we wrześniu 1993 r. Podpisano wówczas porozumienie „o utrzymaniu pokoju” wzdłuż chińsko-indyjskiej linii faktycznej kontroli. W porozumieniu tym strony zobowiązały się do redukcji wojsk w regionach granicznych „do poziomu zgodnego z przyjaznymi i dobrosąsiedzkimi stosunkami”. Dopełnieniem tego układu było porozumienie o „wojskowych środkach budowy zaufania wzdłuż linii faktycznej kontroli”, wypracowane 29 listopada 1996 r., podczas pobytu w Indiach prezydenta ChRL Jianga Zemina. Państwa zobowiązały się nie organizować manewrów wojskowych w strefie granicznej.

Zbliżenie chińsko-indyjskie, zapoczątkowane pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. i umacniane w następnej dekadzie, zostało zakłócone w wyniku przeprowadzenia przez Indie 11 i 13 maja 1998 r. testów z bronią jądrową. Działania

¹⁵ D. S. Zbytek, *Azjatycka szachownica*, Warszawa 2008, s. 112–116.

¹⁶ J. Holsang, *China and India. Prospect for Peace*, New York 2010, s. 45–47.

¹⁷ W. P. Singh, J. Yuan, *op. cit.*, s. 22.

te Pekin ostro potępił, oskarżając New Delhi o wywołanie nuklearnego wyścigu zbrojeń. Napiętą sytuację pogłębiła wypowiedź indyjskiego ministra obrony George'a Fernandes, który oznajmił, że Chiny są „potencjalnym zagrożeniem nr 1” dla Indii¹⁸.

Jednak początek XXI w. przyniósł przesłanki ocieplenia stosunków chińsko-indyjskich. Z dwóch stron docierały sygnały sympatii, świadczące o chęci poprawy wzajemnych relacji. W New Delhi przychylnie odebrano neutralną postawę Chin wobec konfliktu indyjsko-pakistańskiego w Kargilu. Z kolei dla Pekinu istotny był fakt, że Indie nie udzieliły azylu politycznego Karmapa Lamie po ucieczce z Tybetu w styczniu 2000 r. (władze indyjskie jedynie zezwoliły mu na przebywanie na swoim terytorium). 22 lutego 2000 r. na skutek indyjskiego poparcia podpisano porozumienie w sprawie członkostwa Chin w Światowej Organizacji Handlu (WTO).

Symbolicznym wyrazem poprawy relacji dwustronnych była wizyta prezydenta Indii K. R. Narayanana w Chinach w maju 2000 r., przypadająca w pięćdziesiątą rocznicę ustanowienia stosunków dyplomatycznych między tymi państwami. Spotkanie to zapoczątkowało okres ożywionych kontaktów na linii Pekin–New Delhi, przejawiających się w rozmowach na szczeblu rządowym i dyplomatycznym.

Dużym zainteresowaniem cieszyła się oficjalna wizyta premiera Indii Atal Behari Vajpayee w Chinach w dniach 22–27 czerwca 2003 r., podczas której (24 czerwca) podpisano pierwszą w historii wspólną deklarację na szczeblu szefów rządów, dotyczącą „zasad stosunków i wszechstronnej współpracy”¹⁹. Przedstawiciele obu stron zobowiązali się do utrzymywania dobrosąsiedzkich relacji, koniecznych do utrzymania stabilizacji i rozwoju regionu. Podczas rozmów podkreślano historyczną dziedziczość relacji chińsko-indyjskich opartą na „przyjaznych kontaktach, między dwoma największymi państwami, o najstarszej cywilizacji” oraz konieczność powrotu do zasad „Panchseels”, które są podstawą do „budowy stabilizacji i rozwoju nie tylko w Azji ale na całym świecie”. Ponadto w dokumencie tym stwierdzano, że przyjazne stosunki i współpraca między Chinami a Indiami potrzebne są do promocji socjalno-ekonomicznego rozwoju Indii i Chin, utrzymania pokoju i stabilizacji regionalnej i globalnej, wzmacniania wielobiegunowego i międzynarodowego poziomu, podniesienia pozytywnego czynnika globalizacji²⁰.

Obie strony zobowiązały się do afirmowania konstruktywnej współpracy w sprawach militarnych, regionalnych, międzynarodowych poprzez dialog na

¹⁸ *Ibidem*, s. 9–21.

¹⁹ *Declaration on Principles for Relations and Comprehensive Cooperation Between the Republic of India and the People's Republic of China*, <http://www.mea.gov.in/declarestatement/2003/06/24jd01.htm>.

²⁰ *Ibidem*.

szczeblu Ministerstw Spraw Zagranicznych, a także do utrzymania przyjaznych relacji na szczeblu pozostałych resortów, parlamentów i partii. Wskazywano również na istotę kontaktów ekonomicznych, które nabierając znaczenia w ostatnim czasie, powinny przełożyć się na kontakty polityczne. Z tego względu potwierdzono rolę corocznych spotkań ministerstw w ramach Joint Economic Group (JEG), zobowiązując się do ich kontynuacji w ciągu siedmiu lat. Porozumienie to, prócz wymiaru polityczno-ekonomicznego, zakładało również współpracę w dziedzinie kultury, nauki i mediów, czego wyrazem było powołanie Centrum Kultury (Cultural Center), ośrodka mającego na celu wzajemną wymianę doświadczeń.

Umieszczając w porozumieniu kolejne zobowiązania dotyczące przebiegu granicy indyjsko-chińskiej dowodząco, że Pekin i New Delhi były zainteresowane podtrzymaniem dialogu w tej kwestii. Przebieg granicy nierozdzielnie jest związany także ze sprawą tybetańską. Pewnym ustępstwem wobec chińskiego sąsiada była deklaracja Indii, w której stwierdzano, że „Tybetański Region Autonomiczny stanowi integralną część terytorium Chińskiej Republiki Ludowej i [rząd indyjski] nie będzie popierać antychińskiej działalności Tybetańczyków w Indiach”²¹. Chiny natomiast zgodziły się na handel transgraniczny przez Sikkim, co odebrano jako uznanie praw Indii do tego stanu.

Nawiązaniem do wcześniejszego porozumienia była podróż premiera Chin Wena Jiabao do Indii w kwietniu 2005 r. Ustanowiono „strategiczne kooperatywne partnerstwo na rzecz pokoju i prosperity” oraz ogłoszono rok 2006 „rokiem przyjaźni Indii i Chin”. Premier ChRL przebywał z wizytą w Indiach na zaproszenie A. P. J. Abdul Kalama – prezydenta Republiki Indii, odbył też rozmowę z ministrem Indii Manmoham Singhem. Szef rządu ChRL, nawiązując do tradycyjnej przyjaźni chińsko-indyjskiej, użył określenia funkcjonującego w latach pięćdziesiątych XX w. – Vigyan Hawan (Hindusi i Chińczycy są braćmi)²².

Kolejnym krokiem do zbliżenia chińsko-indyjskiego była wizyta prezydenta ChRL Hu Jintao w Indiach w listopadzie 2006 r.²³ Spotkanie to zaowocowało wypracowaniem porozumienia o współpracy opartej na dziesięciu punktach strategicznych – *ten pongedstrategy*²⁴. Najważniejsze znaczenie mają kwestie dotyczące umocnienia dwustronnej współpracy ekonomicznej, technologicznej, w zakresie energetyki nuklearnej surowców naturalnych, w tym ropy naftowej i gazu ziemnego²⁵. Ponadto, podobnie jak we wcześniejszych układach, sygnatariusze

²¹ *Ibidem*.

²² *Joint Statement of the Republic of India and the People's Republic of China*, New Delhi, April 11, 2005, <http://www.mea.gov.in/declarestatement/2005/04/11jd01.htm>.

²³ Stanowiła ona część oficjalnych wizyt prezydenta ChRL, podczas których odwiedził również Laos, Wietnam i Pakistan

²⁴ *Joint Statement of the Republic of India and the People's Republic of China*, <http://www.mea.gov.in/declare-statement/2006/11/21jd01.htm>.

²⁵ Punkt 3. porozumienia: „wzmocnienie wymiany ekonomicznej, poprzez realizację 40 miliardów w dwustronnych kontaktach handlowych do 2010 r.”; punkt 4: „Wspólnie finansować

zapewniają o „utrzymaniu rozwoju dwustronnych relacji, poprzez utrzymywanie spotkań na najwyższym szczeblu”. W związku z tym zdecydowano o otwarciu dwóch konsulatów generalnych w Kalkucie i Guangzhou. Istotnym elementem porozumienia jest współpraca obronna obu państw, jak również zobowiązania dotyczące rozwiązywania kwestii spornych, w szczególności związanych z przebiegiem linii granicznej. W kontekście regulowania sporów granicznych powołano Wspólną Grupę Roboczą (Joint Working Group)²⁶.

W zakresie stosunków międzynarodowych i polityki globalnej zobowiązano się „rozszerzać współpracę regionalną i międzynarodową”. Ponadto ważnym aspektem dla obu państw było „utrzymanie trójstronnego dialogu między Indiami, Chinami i Rosją, kontynuacja dialogu w kwestii terroryzmu międzynarodowego, podtrzymywanie współpracy w ramach Światowej Organizacji Handlu”²⁷.

Ożywienie kontaktów dyplomatycznych o charakterze politycznym i wojskowym, widoczne we współczesnych relacjach chińsko-indyjskich, jest tylko jednym z przejawów ocieplenia. Równolegle rozwija się wymiana handlowa między tymi państwami. Według danych chińskich, w 2005 r. osiągnęła 18,7 mld dolarów, a w 2006 r. już 24,9 mld w porównaniu z 2,1 mld w 2000 r. i zaledwie 265 mln w 1991 r. Chiny stały się drugim partnerem handlowym Indii, a Indie – dziesiątym partnerem handlowym Chin²⁸. 6 lipca 2006 r. Chiny i Indie po 44 latach otworzyły główne przejście graniczne w Himalajach, na przełęczy Nathu La na wysokości 4545 metrów n.p.m., a także 2 punkty handlu transgranicznego. Indie i Chiny w coraz większym stopniu uczestniczą wspólnie w inicjatywach regionalnych i subregionalnych, np. Asian Regional Forum (ARF) i grupie BCIM (Bangladesz, Chiny, Indie, Myanmar).

Nadal jednak trwa rywalizacja między Indiami i Chinami o odgrywanie nadrzędnej roli w wymiarze polityczno-gospodarczym w regionie, sięgająca swą genezą jeszcze połowy lat pięćdziesiątych XX w. Z tego względu w 2005 r. Indie bezskutecznie próbowały zablokować nadanie Chinom statusu obserwatora w zdominowanym dotąd przez siebie Południowoazjatyckim Stowarzyszeniu Współpracy Regionalnej (SAARC). Natomiast Chiny we wrześniu 2008 r. starały się nie dopuścić do zatwierdzenia przez tzw. Nuclear Suppliers Group (NSG) zniesienia ograniczeń w sprzedaży materiałów i technologii nuklearnej do Indii, co było niezbędne do ratyfikacji przez Kongres USA przełomowego porozumienia między Indiami a USA o cywilnej współpracy nuklearnej²⁹.

wszystkie korzystne dla obu stron przedsięwzięcia w szczególności związane z ropą naftową i gazem, wzmacniać współpracę w dziedzinie informatyki i w sektorze technologicznym”; punkt 8: „Wzmacniać i zwiększać współpracę naukową i technologiczną w szczególności wzmacniając współpracę w zakresie cywilnej energii atomowej”. *Ibidem*.

²⁶ Punkt 6. porozumienia, *ibidem*.

²⁷ Punkt 10. Porozumienia, *ibidem*.

²⁸ P. Ł y s i a ł, *Indie jako wschodzące supermocarstwo ekonomiczne*, „Azja – Pacyfik. Społeczeństwo – Polityka – Gospodarka” 2007, t. 10, s. 9–24.

²⁹ J. H o s l a n g, *op. cit.*, s. 39.

W indyjskich kołach rządowych istnieje obawa przed zbyt bliskimi relacjami Chin z Pakistanem, zwłaszcza w sferze wojskowości. Chiny dostarczają do Pakistanu sprzęt i technologię, co w połączeniu z bliskimi związkami z Mjanmą i Bangladeszem sprawia wrażenie strategicznego okrążania Indii³⁰. W ostatnich latach Chiny i Pakistan często współpracowały w ważnych instytucjach międzynarodowych. Wspólnym interesem obu państw jest zablokowanie planów rozszerzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ. Pakistan nie dopuszcza możliwości uzyskania stałego miejsca przez Indie, podczas gdy Chiny nie chcą, by uzyskała je Japonia. Chiny i Pakistan wzajemnie popierają się w strukturach organizacji regionalnych – Pakistan promował akcesję Chin do Południowoazjatyckiego Stowarzyszenia Współpracy Regionalnej (SAARC), natomiast Chiny chętnie widziałyby Pakistan jako członka Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SCO). Wyrazem kooperacji chińsko-pakistańskiej są wizyty czołowych przywódców tych państw. W latach 2000–2008 prezydent Pakistanu Pervez Musharraf kilkakrotnie odwiedzał Chiny, a jego następca Asif Ali Zardari ze swą pierwszą wizytą państwową w październiku 2008 udał się do Chin, gdzie zapowiedział wizytę w Państwie Środka w każdym kolejnym kwartale³¹. W obliczu bliskich stosunków dyplomatycznych i politycznych dobrze rozwijają się kontakty gospodarcze³².

Z kolei niezadowolenie Pekinu budzą oznaki zbliżenia między Indiami a sojusznikami USA, Japonią i Australią³³. Współpraca Indii i Japonii zaczęła się w dużej mierze z inspiracji Stanów Zjednoczonych. Wiele działań na rzecz bezpieczeństwa w Azji oraz podejmowanych decyzji ma miejsce między Japonią a Indiami, bez jakichkolwiek konsultacji z Chinami.

³⁰ Bardzo bliska jest współpraca chińsko-pakistańska w zakresie wojskowości, m.in. wspólna produkcja samolotu myśliwskiego JF-17, ponadto chińska myśl techniczna zastosowana jest w pakistańskich pociskach rakietowych. Chiny wspierały Pakistan w budowie portu Gwadar w Baluchistanie. J. G r a v e r, *op. cit.*, s. 216–242.

³¹ *Ibidem*, s. 216–242.

³² Dwustronna wymiana handlowa wyniosła w 2004 r. około 3,06 mld dolarów, w 2005 r. już 4,25 mld, a w 2007 r. ponad 7 mld. Zgodnie z porozumieniem o współpracy gospodarczej i handlowej, podpisanym w 2006 r., celem jest zwiększenie wymiany do 15 mld dolarów do 2011 [artykuł napisany w 2010 r.]. *Ibidem*.

³³ Krótkotrwałe ochłodzenie stosunków indyjsko-japońskich nastąpiło pod koniec lat dziewięćdziesiątych, kiedy Indie ogłosiły swój program nuklearny. Tokio zareagowało wtedy bardzo chłodno. Próby załagodzenia sytuacji podjęto już w 1999 r., kiedy indyjski minister spraw zagranicznych Jaswant Singh zaprosił przedstawicieli rządu japońskiego do dyskusji o proliferacji broni jądrowej. Już od 2000 r. wznowione zostały spotkania premierów obu krajów, które często kończyły się wspólnymi deklaracjami i umowami dotyczącymi handlu, bezpieczeństwa, ochrony środowiska, wymiany kulturalnej. Punktem przełomowym stała się wizyta premiera Japonii Junnichi Koizumiego w 2005 r. w Indiach. Ogłoszono wówczas strategiczne partnerstwo między krajami. Jednym z podstawowych zagadnień współpracy indyjsko-japońskiej jest kwestia bezpieczeństwa i obrona przed terroryzmem. B. E m m o t t, *Rivals: How the Power Struggle between China India and Japan will Shape Our Next Decade*, London 2008.

Podsumowując, we współczesnych relacjach chińsko-indyjskich, mimo dążeń obu państw do osiągnięcia współpracy w wymiarze politycznym oraz szeroko rozwiniętych kontaktów gospodarczych, nadal występuje szereg obiektywnych sprzeczności. Zauważyć je można w takich kwestiach, jak konflikt indyjsko-pakistański o Kaszmir, rywalizacja chińsko-indyjska o wpływy w Nepalu oraz wciąż istniejące spory graniczne. Chiny roszczą pretensje do indyjskiego stanu Arunachal Pradesh (90 tysięcy km²), a Indie – do regionu Aksai Chin (38 tysięcy km²) na północy Kaszmiru. Mimo tych rozbieżności należy się zastanowić, czy te największe państwa azjatyckie w najbliższej dekadzie będą partnerami, czy rywalami. Wydaje się, przesłanki ekonomiczne, a także polityka energetyczna będą przemawiać za współpracą chińsko-indyjską. Niewątpliwie kształt relacji chińsko-indyjskich będzie odgrywać nadrzędną rolę we współczesnych stosunkach międzynarodowych.